

Työvoiman maahanmuutto on globaali kysymys

Paluusta ja rahalähetyksistä kehitysmaahan

Arno Tanner

Työvoiman kansainvälinen muutoliike on myönteinen asia, jolla on todettu olevan hyötyjä sekä globaali-, alue-, valtio- kuin paikallistasollakin. Parhaimmillaan mahdollisimman vapaa työvoiman kansainvälinen muuttoliike vähentää tarpeettoman koulutetun ja kouluttamattoman työvoiman ylitarjontaa lähtömaassa ja paikkaa työvoimatarpeita saapumismaassa. Motivoidun, työmarkkinatarpeiden mukaan valitun työvoimamaahanmuuttajan panoksesta hyötyvät niin maahanmuuttaja itse kuin saapumismaakin.

Alan tunnetuimpien taloustieteilijöiden, George J. Borjasin (Borjas 2000, 315), Subrata Ghatakin (Ghatak, Levine ja Price 1996, 182–184) ja Barry R. Chiswickin (Brettell ja Hollifield 2000, 61), hyväksynnän nollaväitteen mukaan maahan vapaaehtoisesti pyrkivien maahanmuuttajien valikoinnilla on selvä myönteinen vaikutus maan talouteen verrattuna kaikkien vapaa-

ehtoisten pyrkijöiden hyväksymiseen. Aggregaattitasolla tällainen työvoimaperäinen maahanmuutto hyödyttää työntajia, kuluttajia sekä yhteiskunnan kansainvälistä kilpailukykyä, eikä sillä ole juurikaan käänteistä vaikutusta saapumismaahan työpaikkoihin tai palkkoihin. (Papademetriou 1998)

Taloushyödyn lisäksi mikäli sosiaaliset asenne-esteet, kuten pelot ja erilaisuuden ongelmat voiteetaan, ja motivoituneen maahanmuuttajan taloushyödyt oivalletaan, on työvoiman maahanmuutolla myönteisiä vaikutuksia saapumismaahan talousaspektien lisäksi myös sosiaalisesti.

Maahanmuuttajan mahdollisimman hyvä ”asettuminen taloksi”, kotoutuminen saapumismaahan, on maahanmuuttajan ja saapumismaan kannalta ihanteellinen tila. Outi Lepolan mukaan: ”Kotoutuminen on prosessi, jonka kuluessa maahanmuuttaja löytää paikkansa uudessa asuinmaassaan. Onnistunut kotoutuminen johtaa tilanteeseen, jossa maahanmuuttanut henkilö kykenee elämään itsenäisesti ja toimimaan aktiivisesti yhteiskunnassa ilman, että se estää häntä ylläpitämästä omaa kulttuurista identiteettiään.” (Lepola 2002, 11)

Myös väitökseni perusteella aktiivinen, täydet kansalaisoikeudet omaava, hyvin työmarkkinoille soveltuva maahanmuuttaja on kotoutuneena saapumismaata rikastava ja vahvistava tekijä, kuten Kanadan ja Uuden-Seelannin kokemukset osoittavat, kun taas Sveitsin edelleen ylläpitämä väliaikaisuuteen perustuva gastarbeitsmentaliteetti, jossa työvoimamaahanmuuttajan ei ole tarkoituskaan integroitua, tuo mukanaan lieveilmiöitä kuten rasismia, maahanmuuttajatyöttömyyttä ja laitonta siirtolaisuutta. (Tanner 2003)

Mutta loitontaako ihanteellinen kotoutuminen saapumismaahan henkilön lopullisesti hänet usein kalliilla kouluttamasta lähtömaastaan? Aiheuttaako, ja kuinka usein, tiivis yhteys saapumismaahan sen, että henkilö ei palaakaan pääomineen, ideoineen ja kansainvälisine kontakteineen kotimaataan vaurastuttamaan? Tapahtuuko sittenkään aivokiertoa, *brain circulation*, etenkin jos lähtömaa heikentyy osittain aivovuodon takia niin, ettei sillä ole tarjota paluuta harkitsevalle minkäänlaista varmuutta vakaasta yhteiskunnasta ja varmasta leivästä? Entä onko taiteita edes rahalähetyksen, remit-

Arno Tanner on yhteiskuntatieteiden tohtori ja Ulkomaalaisviraston maatietopalvelun tutkija. Hän työskentelee 2004-05 Fulbright-tutkijana Migration Policy Institutessa Washingtonissa.

tances, jatkumisesta kotimaahan?

Tässä kirjoituksessa tarkastelen ensin, yhdistellen tuoreinta case-tason empiriaa ja viimeisiä valmistuneita analyysejä, miten usein kalliilla lähtömaassaan koulutettu työvoimamaahanmuuttaja palaa lähtömaahansa, ja mikäli ei palaa, hyödyttävätkö työvoimamuuttajan rahälähteykset kuitenkin lähtömaata, ja mikäli kyllä, missä määrin? Lopuksi tarkastelen vielä lyhyesti kansainvälisiä mahdollisuuksia pyrkiä torjumaan kansainvälisen muuttoliikkeen vakavia vaikutuksia lähtömaalle – ja toisaalta yrittää lisätä myönteisiä.

Paluun vasta-aiheita nykymaailmassa

Vuonna 2003 globaali työvoiman siirtyminen etelästä pohjoiseen, idästä länteen ja kehitysmaista teollisuusmaihin kiihtyy. Viime vuosien muuttoliike kehitysmaista OECD-alueelle on nimenomaan koulutettujen muuttoliikettä: 88 prosentilla on vähintään toisen asteen koulutus. (Adams 2003, 3; Carrington ja Detragiache 1998, 21–23)

Peter Stalkerin mukaan Saharan eteläpuolinen Afrikka on menettänyt 30 prosenttia koulutetusta työvoimastaan vuosien 1960 ja 1987 välillä. (Stalker 1994) IOM:n mukaan 27,000 koulutettua afrikkalaista lähti työn perässä länsimaihin vuosien 1960 ja 1975 välillä, ja lähteminen jatkoi nousuaan vuosien 1976 ja 1984 välillä siten, että 40,000 lähti. 1990-luvulla lähtijöitä on ollut jo yli 100,000. (Xinhua News Agency, 13.9.2003) Määrä on paljon, kun ajatellaan, miten vähän koulutettuja henkilöitä Afri-

kassa on: Esimerkiksi Suomen koluokkaa (Suomessa lääkäreitä 17,000) olevassa, epidemioiden koettelemassa Sambiassa oli vain 1200 lääkäriä 1990-luvulla; aivo-voodon lähinnä Yhdysvaltoihin ja Kanadaan jälkeen lääkäreitä on enää 400. (Xinhua News Agency, 2.8.2001)

Lähtökohtaisesti työvoiman muuttoliike Afrikastakin on tietysti myönteistä, edellyttäen, ettei työvoima ole infrastruktuurille kriittistä, ja että henkilö hyödyttää myöhemmin lähtömaataan, joko palamalla kontakteineen, ideoineen ja pääoimineen, tai pitämällä yllä kontakteja ja rahälähteyksiä kotiin jääneille sukulaisilleen.

Esimerkiksi Malawissa nämä kriteerit eivät kuitenkaan täyty. AIDS saattaa tappaa puolet Malawin tämänhetkisestä koulutetusta eliitistä, etenkin koulutus- ja terveyspuolelta, vuoteen 2005 mennessä. UNDP:n viimeisen raportin mukaan Malawin keski-ikä on AIDSin takia tippunut 36 vuoteen. Terveydenhuoltojärjestelmä ei tätä infektioketjua kuitenkaan tule kestämään, koska suuri osa Malawin sairaanhoitajista on muuttanut Isoon-Britanniaan. (PANA Daily Newswire, 22.9.2003)

Puolella Malawin sairaanhoitajista on Reidar Oderthin mukaan toki jossain vaiheessa tarkoitus palata maahan, mutta mitään suunnitelmia paluusta ei ollut tehty. (Oderth 2002, 237) Epäröinti on ymmärrettävää: Osaltaan aivovuoto on jo heikentänyt Malawin terveydenhoitojärjestelmää siten, että maahan palaamista pohtiva ei voi olla varma kunnollisista työskentelyolosuhteista, kohtuullisesta työmäärästä saati ajallaan tulevasta, riittävästä palkasta.

Samanlaista kehitystä on tavattu ainakin ghanalaisilla lääkäreillä 1980-luvulla, sekä sambialaisella sairaanhoitohenkilökunnalla ja tansanialaisilla opettajilla vuosittu-hannen vaihteessa. Kaikki nämä maat ovat sisällissotien, sairauksien ja nälän ympäröimillä, sellaisilla alueilla, joissa terveydenhuollolla ja lasten koulutuksella on merkittävä rooli vakaamman tulevaisuuden rakentamisessa.

Afrikan mailla ei ole varaa kehittää esimerkiksi sairaanhoidon työskentelyolosuhteita houkuttelevammiksi, osittain siksi, että jopa 4 miljardia dollaria menee vuodessa pelkästään n. 100,000 Afrikan ulkopuolisen henkilön palkkaamiseen, omien kansalaisten työpaikojen korvaamiseksi. (Xinhua News Agency, 13.9.2003)

Huolestuttavat viestit aivovuodon alueellisista epävakavista vaikutuksista eivät kuitenkaan rajoitu vain Afrikan alueelle. Esimerkiksi usein Aasian talouden ”jatkuvana lupauksena” pidetyiltä Filippiineiltä lähtevää terveydenhoitohenkilökunnan virtaa pidetään vakavana uhkana maalle; suuri osa paikallisista lääkäreistä pitää työntekoa ulkomailla jopa niin houkuttelevana, että suorittavat kotimaassaan lääkärikoulutusta alempia opintoja, jotta saisivat sairaanhoitajan paikan ulkomailla. (Asia Pulse, 8.8.2003)

Infrastruktuurille haitallinen aivovuoto ei rajoitu pelkästään koulutus- ja terveydenhoitohenkilökuntaan. Yli 30 prosenttia Pakistanin maataloushallinnon tutkimus- ja asiantuntijaviroista on täyttämättä aivovuodon takia. (Asia Africa Intelligence Wire, 16.2.2002) Pakistan on maatalousvaltainen maa, ja maatalouden kehityksen

pysähtymisellä on vaikutuksia maan koko kuoppaiselle demokraatiakehitykselle. Mikäli maalle elintärkeästä maatalousviennistäkään ei tule enenevästi rupioita, ulkomaanvelka ja korruptiokaan tuskin lähtevät laskuun.

Aivovuoto ei usein muutu aivokierroksi isommissakaan Pakistanin naapurimaissa. Vuonna 2001 monet Bangladeshiin palanneet tiedemiehet eivät ole saaneet kunnollisia työtarjouksia ja ovat lähteneet takaisin alkuperäisiin saapumismaihinsa, vailla aikomusta palata toista kertaa. (The Independent, 17.7.2001)

Vaikka paluumuuttajien potentiaalia on Intiassa pidetty lupaavana, OECD:n mukaan vuonna 2000 koulutettuja lähtijöitä Intiasta oli yli 45,000, mikä oli yli 30-kertainen määrä palaajiin, 1,500, verrattuna. (OECD Observer, 7.5.2002) Indian Business Linen vuonna 2002 tekemän tutkimuksen mukaan Yhdysvalloissa väitöskirjansa tehneiden intialaisten tiedemiesten halukkuus palata Intiaan tipahti 50 prosentista vuonna 1985 noin 20 prosenttiin vuonna 2002. (Business Line, 12.1.2002) Mikäli sama trendi jatkuu, tällaisten kaikkein kyvykkäimpien paluumuuttajien virta siis tyrehtyy seuraavan kymmenen vuoden sisällä.

Myös lähtijöiden paluu Kiinaan on vähäistä: Huolimatta rakettimaisesta taloudellisesta noususta, lisääntyneestä avoimuudesta ja businessmahdollisuuksien moninkertaistumisesta, vain 14.1 prosenttia Yhdysvaltoihin maahanmuuttajina tulleista kiinalaisista muutti takaisin Kiinaan vuosien 1978 ja 1999 välillä, eikä paluumuutto ole lisääntynyt viime vuosina. (Associated Press Newswires, 16.9.2003) Neljä vuotta

Yhdysvalloissa tehdyn väitöskirjansa valmistumisen jälkeen yli 88 prosenttia kiinalaisista tieteen ja tekniikan tohtoreista työskenteli edelleen Yhdysvalloissa. (Faini 2003, 11) Vaikka kyse on luonnollisesti hyvin pienestä määrästä koko Kiinan työvoimaa, länsimaihin muuttaneet – työvoiman kyvykkäin ja motivoitunein osa – eivät useimmiten näytä palavan heidät kouluttanutta lähtömaataan hyödyttämään.

Aivokierto – paluu = aivovuoto

Ylläolevan empirian perusteella on siis rakennettavissa kolme syykategoriaa sille, miksi paluu on epätodennäköistä, ja miksi tulee palata keskustelemaan aivovuodosta aivokierron sijaan: Ensinnäkin koulutettujen radikaali ulosmuutto saattaa itsessään heikentää Malawin tai Bangladeshin kaltaista kehitysmaata siinä määrin, ettei lähtömaalla ole tarjota koulutetulle palaajalle minkäänlaisia visioita hyvästä työurasta, eikä edes tyydyttäviä olosuhteita harjoittaa leipätyötä kohtuullisella palkalla. Tällöin radikaali aivovuoto lähtömaata heikentävänä tekijänä saattaa siis itse muuttua työntekijäksi.

Toiseksi, saapumismaan vetotekijät saattavat pysyä suhteessa voimakkaampina, etenkin jos kotoutuminen on onnistunut hyvin, ja lähisuku on seurannut perässä. Tällöin ei tarvitse edes olla kyse Malawin kaltaisista voimistuvista työntekijöistä: vaikka lähtömaan olot pysyisivätkin suhteellisen vakaina, kuten Intiassa, tai edes samanlaisen epävakaina, kuten Filippiineillä tai Pakistanissa, ei ole eri-

tyistä syytä palata maahan. Saapumismaan vetotekijöiden ja työntekijöiden erotus pysyy yksilötasolla jatkuvasti suurempana kuin lähtömaan vastaavien tekijöiden erotus.

Kolmanneksi, vaikka esimerkiksi lähtömaan taloudelliset vetotekijät kasvaisivatkin, ei maan poliittisissa oloissa tapahdu kehitystä, vaikka maasta olisikin lähdetty laillisesti, eikä Geneven vuoden 1951:n pakolaissopimuksen mukainen vaino tai sen uhka olisikaan ollut alkuperäisen maastalähdön syytä. Kiina lienee hyvä esimerkki tällaisesta.

Realismi painaa siis enemmän kuin altruismi: Kwokin ja Lelandin (1982) mukaan koulutetun muuttajan paluu näyttää toteutuvan vain maihin, joissa taloudessa on nousuhanne tai ilmeinen nousupaine. Jotta paluu tapahtuisi, myönteisiin talousnäkyymiin tulee nykytiedon valossa lisätä myös yksittäisen muuttajan epäonnistuminen saapumismaassaan (Commander, Kangasniemi ja Winters 2000, 20; Faini 2003, 13), siteiden puute saapumismaassa (saapumismaan gasterbeiter-mentaliteetti) ja/tai saapumismaan suotuisa yhteiskuntakehitys myös talouden ulkopuolella (esim. Kiinaan ja Pakistaniin ei palata tällaisten syiden takia).

Kuka palaisi Yhdysvalloista, jossa kaikki tuntuu olevan paremmin, hyödyttämään AIDSin riuduttamaa Malawia, rutiköyhää ja korruptoitunutta Bangladeshia, totalitaarista Kiinaa, epävakaita Filippiinejä tai kuoppaisella demokraatiella olevaa Pakistanin diktatuurua – huolimatta siitä, että esimerkiksi terveydenhuoltohenkilöstön paluu saattaa olla lähtömaan lyhyen tähtäimen

selviytymiselle kriittistä (esim. Sambia), tai lapset joutuvat lopettamaan koulunkäynnin opettajien puutteessa (esim. Tansania)?

Aivokierron sijaan, paluun puuttessa, näyttää siis usein olevan kyse lähtömaalle vastikkeettomasta aivovuodosta. Beinen, Docquierin ja Rapoportin (2003) mukaan aivovuodolla on merkittäviä negatiivisia seurauksia etenkin sellaiselle maalle, jonka koulutetun väen maastamuuttoprosentti on yli 20. Pahimmillaan, jos ajatellaan pientä ja köyhää afrikkalaista kehitysmaata kuten Malawia, kipeästi tarvittu terveydenhuoltojärjestelmä voi luhistua henkilökunnan radikaalin ulosmuuton takia, ja sairas ja nälkäinen maa saattaa ajautua anarkiaan ja konflikteihin; koulutetun työvoiman voimakas ulosmuutto kriittiseltä alalta saattaa pahimmillaan aiheuttaa yhteiskunnan perusinfrastruktuurin kaatumisen – ja lopulta kaikkien kynnelle kykenevien ulosmuuton pakolaisina.

Vaikka Geneven sopimuksen kaltaista vainoa ei olisiakaan, perusinfrastruktuurin heikkeneminen aivovuodon takia muuttuu yhä vahvemmaksi työntötekijäksi, samalla kun yhä useammat jo lähteneet pitävät potentiaaliset lähtijät hyvin informoituna saapumismaan veto-tekijöistä. Seurauksena voi olla lähtömuuton noidankehä, jossa edellytykset hallitsemattomalle maastamuutolle ovat olemassa.

Koulutettujen rahalähetyksen hyödyistä kansantaloudelle

Vaikka paluu jäisikin tapahtumatta, voivat rahalähetykset, *remittances*, kotiin jääville sukulaisille hyö-

dyttää lähtömaata. Mutta ovatko koulutettujen rahalähetyksetkään säännönmukainen ja kestävä lähtömaan kokonaistaloutta hyödyttävä keino, vähimmillään kalliilla koulutetun työvoiman ulosmuuton osittaiseksi kompensoimiseksi, ja enimmillään lähtömaan piristysruiskeeksi?

Sinänsä rahalähetykset ovat kooltaan massiivisia. Maailmanpankin mukaan vuonna 2001 kaikkien maahanmuuttajien (pitkä- ja lyhytaikaiset) rahalähetyksen kokonaissumma kehitysmaihin oli yli 71 miljardia Yhdysvaltain dollaria. Määrä on lähes 40 prosenttia enemmän kuin kaikki virallisia teitä kehitysmaihin toimitettu kehitysapu. (Obadina 2003)

Mutta muuntuvatko nykypäivän rahalähetykset kehitysmaan kokonaistaloutta inspiroivaksi voimaksi Amerikassa, Aasiassa ja Afrikassa? Meksikon ja Yhdysvaltain raja on volyymitaan yksi maailman suurimmista muuttoliikkeen näyttämöistä maailmassa. Tästä syystä Lowelin ja De La Garzan (2000) tarkastelu sukulaisten Yhdysvalloista lähettämien rahalähetyksen allokatiosta Meksikossa ansaitsee erityishuomion. Vaikka suuren muuttovolyymien takia rahalähetyksen kokonaismäärät tämän rajan yli ovat huomattavia, tutkijoiden päätelmät tuovat esiin kolme huolestuttavaa trendiä; Ensinnäkin Meksikon kaltaisessa kehitysmaassa suuri osa Yhdysvalloista sukulaisilta tulleista rahoista menee terveydenhoitoon ja muuhun yksityiseen kulutukseen, eikä sillä ole merkittävää vaikutusta Meksikon kokonaistalouteen. Lisäksi rahalähetyksillä saattaa olla Meksikon omaa kehitystä passiivoiva vaikutus.

Toiseksi, vaikka yksittäiset rahalähetykset Yhdysvalloista Meksikoon suurenevtkin aikaa myöten (osaltaan maahanmuuttajan työmenestyksestä riippuen), sekä lähtäjien määrä että kaikkien rahalähetysten kokonaissumma kuitenkin pienenee. Toisin sanoen, yksittäisen henkilön ja perheen todennäköisyys lähettää lähtömaansa rahaa pienenee jatkuvasti, ja mahdollinen kansantaloutta hyödyttävä kokonaispotti vähenee. Yhden prosentin lisäys Yhdysvalloissa oleskeltuun aikaan vähentää rahalähetyksen todennäköisyyttä Meksikoon kahdella prosentilla. Yhdysvaltain kansalaisuuden saaneet lähettävät rahaa edelleen harvemmin kuin pitkään oleskeluvalla olevat. (Lowell ja De La Garza 2000, 18)

Kolmanneksi, mitä koulutetumpi henkilö on, sitä epätodennäköisempää on rahalähetyksen lähettäminen. Jokainen lisävuosi henkilön koulutuksessa vähentää rahalähetyksen todennäköisyyttä 7 prosentilla. Rahalähetyksen epätodennäköisyyttä lisää, mikäli henkilö on ottanut mukaan perheensä. (ibid.)

Epäilyksiä rahalähetyksen pitkän tähtäimen merkityksestä, lähtömaan kouluttaman inhimillisen pääoman oleellisena korvaajana, on esitetty myös Aasiassa ja Afrikassa: Lähtömuutto Pakistanista on viimeisen kymmenen vuoden aikana lisääntynyt, mutta samalla muuttajien kokonaisrahälähetyksmäärä Pakistaniin on kasvanut sijasta pienentynyt. Poismuuttajilla ei ole myöskään investointiaikeita maan epävakaan yhteiskunnallisen tilanteen ja epäohjonmukaisen talouspolitiikan takia. (Pakistan & Gulf Economist, 3.8.2003)

Afrikassa jopa Egyptin ja Marokon kaltaiset maat ovat olleet riippuvaisia maanmiesten rahälähetyksistä Euroopasta ja Pohjois-Amerikasta. Glytsoksen mukaan Egyptissä monen fyysinen omaisuus toki kasvoi, mutta tuontitavaran hamstraaminen aiheutti takapakkia maan omalle kehitykselle. (Glytsos 2002, 19) Myöskään äskettäin Marokkoa tutkinut Mara Leichtmann ei näe rahälähetyksen vaikutuksia kovinkaan positiivisina 2000-luvun marokkolaiselle ”aktiivitaloudelle”: Rahälähetyksiä käytetään lähinnä auton ja asunnon ostoon, ja korkeintaan kahvilan perustamiseen – useimmiten huonolla liike-elämän ymmärtämisellä. (Leichtmann 2002, 19) Maatalouteen edelleen nojautuvan Marokon maaseutu on muuttoliikkeen takia liki autoitunut, eikä näin ollen maataloudessa kehitystä ole viime vuosina tapahtunut, niin tekijöiden kuin rahälähetystenkin puutteessa.

Afrikka on toki hyötynyt rahälähetyksistä; auton, asunnon tai kahvilan ostamisesta on saattanut tulla sekundäärihyötyjäkin, mutta mitä koulutetumpi henkilö on ollut, kuten Sambiasta, Tansaniasta ja Ghanasta lähteneet lääkärit ja opettajat, sitä epätodennäköisempää on, että kotimaahan jääneiden sukulaisten saamat rahälähetykset olisivat likimainkaan yhtä suuria kuin ulosmuuttaneiden henkilöiden koulutukseen käytetyt varat. (Oyowe 1996, 59–60) Afrikkalainen kehitysmaa näyttää siis ainakin keskipitkällä tähtäimellä usein jäävän koulutettua työvoimaa värväävän teollisuusmaan tarpeiden nettomaksajaksi, vaille merkittäviä makrohyötyjä.

Eri maanosien kokemuksista päätellen korkeasti koulutetun,

perheensä mukaansa ottavan, maassa pitkäaikaisesti oleskelevan – siis juuri sellaisen henkilön, jota kehittyneillä maahanmuuttopolitiikoilla länsimaihin halutaan – todennäköisyys rahälähetyksiin kotimaahan on pienin, ainakin pitkällä tähtäimellä. Vaikka rahälähetyksiä olisikin, eivät makrotason taloushyödyt ole automaattisia; Pikemmin rahat käytetään terveydenhuoltoon ja erilaisiin statussymboleihin. Joka tapauksessa koska kaikilla kotiinjääneillä ei ole ”rahanlähettäjää”, saattavat elintasoerot kasvaa, etenkin, jos rahälähetyksillä ei ole myönteisiä vaikutuksia alueen liike-elämään yleisesti. Jos kehitys on laajaa, se voi lisätä lähtömaan epävakautta.

Tiiviit suhteet saapumismaahan vastaan lähtömaakehitys?

Tuoreimmat kokemukset paluusta lähtömaata kehittämään tai lähtömaan kokonaistaloutta piristävästä rahälähetyksistä eivät siis ole likimainkaan niin rohkaisevia kuin usein on annettu ymmärtää. Työvoiman lähtömuuton hyödyt tai edes menetetyt inhimillisen pääoman kompensatio saapumismaalle jäävät epävarmoiksi ja pitkällä tähtäimellä vähäisiksi. Pienen, fragiilin kehitysmaan suhteen kyse saattaa olla jopa pelkistä haitoista, pitkällä tähtäimellä jopa vakavista.

Nykypäivän globaalien muuttoliikkeiden trendi, eli koulutetun väen lähtö perheineen pienistä kehitysmaista, lopullisesti ja saapumismaahan integroituen, vahvistaa tätä argumenttia: Yhtäältä länsimaihin pyrkivät nimenomaan koulutetuimmat henkilöt, koska

heillä on onnistuneeseen maahanmuuttoon paras tieto ja edellytykset. (Adams 2003, 18; Brettell ja Hollifield 2000, 61) Koulutetuilla henkilöillä on myös suurin halu saada perhe mukaansa tai myöhemmin yhdistää perheensä. Tämän lisäksi monet maahanmuuttopolitiikaltaan kehittyneet länsimaat pyrkivät usein promovoi- maan maahanmuuttajan perheen yhdistämistä kotoutumisen parantamiseksi.

Yllä tarkasteltu paluun vähäisyys vahvistaa argumenttia, että korkeasti koulutettu ja perheensä kanssa oleva maahanmuuttaja on haluttommin palaamaan. (Faini 2003, 11) Syyt ovat ymmärrettäviä: perheen mukaan ottaminen, vahva integraatio, hyvät palkat, työolosuhteiden ja elämisen laatu sekä lähtömaan houkuttelevuuden vähäisyys. Ilman talouskasvua tai muuta houkuttelevuustekijää lähtömaalla ei ole uusia vetotekijöitä, ja toisaalta koulutetun väen jatkuva lähtö saattaa heikentää lähtömaata edelleen, aiheuttaen lähteneille vielä pienempää vetoa palata.

Lisäksi koska lähin suku, perhe, on mukana, rahälähetyksiä on vaikea kauan perustella, semminkin kuin saapumismaa tekee kaikkensa koulutetun perheen kotoutumiseksi. Rahälähetykset saattavat loppua, ja vaikka ne jatkuisivatkin, ei ole takeita siitä, että niistä olisi hyötyä lähtömaalle yhteiskuntatasa- salla. Ne saattavat mennä makrotalouden kannalta ”kuolleisiin” kohteisiin, kulutukseen tai terveydenhoitoon, ja lähtömaan keskinäiset elintasoerot kasvaa, riippuen siitä, onko maahanjääneellä enoa Yhdysvalloissa.

Summaten, nykyinen globaali muuttoliike, jossa lähtemään ha-

lukkaimpia ja kyvykkäimpiä hyvin koulutettuja ihmisiä perheineen myös pyritään rekrytoimaan ja asettumaan länsimaihin innokkaimmin, saattaa aiheuttaa alati väheneviä hyötyjä henkilön koulutaneelle lähtömaalle. Ilkeimmillään työvoiman muuttoliikkeestä ei ole ollenkaan hyötyjä lähtömaalle, vaan lisääntyviä haittoja, kalliilla korvattavista osajista tyhjentyvän infrastruktuurin (aivovuoto), elintaserojen kasvamisen (rahälähetyksiä ei kaikille), kehityksen pysähtymisen ja lisääntyvän ulkoisen riippuvuuden (rahälähetykset passivoivat) muodossa.

Mikäli lähtömaata heikentävän aivovuodon muodostuminen työntekijäksi ja alati lisääntyvien poismuuttajien hyvien viestien saapumisesta muodostuminen yhä vahvemmaksi vetotekijäksi kestää riittävän kauan, saattaa kehitysmää luisua epävakautteen, joka ei selvinne ilman sisäistä talous- tai muuta interventiota. Osajien ulosmuutto saattaa tällöin helposti muuttua toisenlaiseksi muuttoliikkeeksi, nimittäin maahanjääneiden pakolaisuudeksi.

Vapaaehtoinen muuttoliike vaatii kansainvälistä yhteistyötä

Yllä on esitelty kaksi argumenttikokonaisuutta, jotka molemmat on hyvin perusteltu. Toisaalta kansainvälinen työvoiman muuttoliike on myönteinen asia, eikä ulosmuuttoa demokratiasta saa eikä ole syytä rajoittaa; vapaa kansainvälinen työvoiman muuttoliike on etenkin hyvin integroituvana hyödyllistä, edellyttäen, että saapumiseen määrättyllä alalla työvoim-

matarpeita on, ja toisaalta lähtömaan taakkaa keventävä, edellyttäen, että työvoiman ylijäämää lähtömaassa vielä on, eikä maan perusinfrastruktuuri kärsi. Paluukin saattaa tapahtua, taloudeltaan – ja mieluummin myös yhteiskunnallisesti – houkuttelevammaksi tulleen lähtömaahan. Vaikkei paluu tapahtuisikaan, rahälähetykset saattavat ainakin aluksi hyödyttää – etenkin perheettömänä tulleen – kotiin jääneitä sukulaisia.

Mutta toisaalta on näyttöä siitä, että paluu lähtömaahan on harvinaisempaa kuin on arvioitu, ja että rahälähetykset lähtömaahan saattavat koulutetuilla perheellisillä olla vähäisiä, ja vähemmänkin koulutetuilla vuosien varrella merkittävästi vähetä tai loppua kokonaan. Joka tapauksessa rahälähetykset eivät saata hyödyttää lähtömaan makrotaloutta siinä määrin kuin on oletettu. Isoissa, ylijäämäisissä lähtömaissa tämä vähentää kansainvälisen lähtömuuton myöhempiä, välillisiä ja välittömiä hyötyjä. Pienissä kehitysmaissa radikaali kriittisen alan työvoiman ulosmuutto ja kontaktien loppuminen saattavat johtaa vakaviin seurauksiin. Joka tapauksessa rahälähetysten määrä jää pienemmäksi kuin lähteneiden koulutukseen pannut varat.

Hallitsematon kansainvälinen osajien muuttoliike saattaa siis olla lähtömaalle erittäin haitallista, ja pahimmillaan tuottaa sekä maansisäistä että alueellista epävakautta. Siksi tarvitaan joko enemmän kahdenvälistä yhteistyötä lähtö- ja saapumiseen välillä, suurten maahanmuuttajamaiden yhteisiä aloitteita ja hankkeita, tai – mieluiten – riittävillä resursseilla ja määränemistöpäätösmahdoli-

suuksilla varustettu kansainvälinen elin koordinoimaan globaaleja muuttoliikkeitä. Esimerkiksi YK:n/ILO:n, IOM:n, WTO:n tai GATT:in alaisuuteen perustettavan – tai kokonaan uuden – organisaation koordinaatioon on kuuluttava vähintään työvoiman muuttoliike, saapumismaiden maahanmuutto- ja integraatiopolitiikan ohjaaminen ja lähtömaan kehityksen kytkeminen muuttoliikekysymyksiin.

Tällä hetkellä erilaisten kansallisten intressien yhteensovittaminen näyttää kuitenkin olevan kansainvälisillä areenoilla kovin vaikeaa, eikä kansainvälinen, järeäseinen muuttoliike-elin liene aivan lähivuosien asia. Siksi moraalipohdinnat lankeavatkin toistaiseksi yksittäiselle työvoimaa rekrytoivalle maalle, ja aivan erityisesti isoille ja/tai aktiivisesti rekrytoiville maahanmuuttomaille kuten USA:lle, Kanadalle, Australialle ja Saksalle.

Koska koulutettujen henkilöiden perheineen vahva integraatio länsimaahan voi vähentää paluun ja rahälähetysten todennäköisyyttä, tulisi maahanmuuton suurvaltojen yhdessä rajoittaa lähtömaalle kriittisten maahanmuuttajien kuten lääkäreiden ja opettajien voimakasta rekrytointia köyhistä ja pienistä kehitysmaista, esimerkiksi oikein kohdennetulla kehitysavulla. Samanaikaisesti on huomattava, että mikäli isot maahanmuuttomaat eivät tiedosta tällaisia ongelmia ja tee yhteistyötä, ja aloitteet jäävät yksittäisiksi, vaarana on, että maahanmuuttaja muuttaa vain seuraavaan houkuttelevaan saapumismaahan.

Joka tapauksessa kansainvälisen yhteisön, Suomi mukaan lukien, on odotettava USA:n ja Kanadan

kaltaisilta maahanmuuttomailta eettisesti kestäviä ja toteuttamiskelpoisia aloitteita työvoimamaahanmuuton lähtömaiden aivovuodon haittojen minimoimiseksi ja kehitysmaiden kehityksen suojelemiseksi. Eettisesti korkealla tasolla olevan länsimaan tulee villin rekrytoinnin sijaan tuntea ja kantaa vastuunsa myös lähtömaan oloista.

Koulutetunkin väen kansainvälinen liikkuvuus on oikein, hyödyllistä ja jopa rohkaistavaa, mutta vain maista, joissa on sellaista työvoimaa, jonka poislähtö ei vaaranna maan perusinfrastruktuuria. Tämän lisäksi on kansainvälisesti jat-

kuvasti pidettävä tarkasti silmällä kaikkien lähtömaiden oloja, ja kansainvälisessä yhteistyössä vältettävä rohkaisemasta hallitsematonta ulosmuuttoa epävakasta maista, esimerkiksi lääkäreiden paikallisia työoloja ja palkkakehitystä tuemalla. Paluuta on rohkaistava erilaisten kehitys- ja yhteistyöhankkeiden avulla. Vaikein toteuttaa mutta tehokkain ja parhaimmillaan oikeudenmukaisin olisi näissä asioissa jonkinlainen kansainvälinen, riittävän vahva ja nopealiikkeinen instituutio.

Joka tapauksessa tulevaisuudessa on tutkittava paljon lisää si-

nänsä myönteisen onnistuneen saapumismaaintegraation vaikutuksia paluumuuttoon ja rahalähettyksiin saapumismaahan: Milloin tiivis saapumismaaintegraatio on lähtömaan suhteen eettisesti oikein ja milloin ei? Onko mahdollista, että sinänsä myönteinen vapaa kansainvälinen koulutettujen muuttoliike ja siitä parhaimmillaan seuraava ihanteellinen saapumismaaintegraatio tekevätkin epävaakaasta kehityksmaasta entistä kurnemman takapajulan – lopullisesti?

Lähteet

- Adams, Richard H.: International Migration, Remittances and the Brain Drain: A Study of 24 Labor-Exporting Countries. World Bank. Washington 2003.
- Asia Africa Intelligence Wire. Reuters-tietokanta. 16.2.2002.
- Asia Pulse. Reuters-tietokanta. 8.8.2003.
- Associated Press Newswires. Reuters-tietokanta 16.9.2003.
- Beine, Michel, Frederic Docquier ja Hillel Rapoport: Brain Drain and LDC's Growth: Winners and Losers. IZA Discussion paper series No. 819. Bonn 2003.
- Borjas, George J.: Labor Economics. McGraw Hill. Boston 2000.
- Brettell, Caroline B. ja James F. Hollifield. Migration Theory – Talking Across Disciplines. Routledge. New York 2000.
- Business Line. Reuters-tietokanta. 12.1.2002.
- Carrington, William J.; Detragiache, Enrica: How Big Is the Brain Drain? International Monetary Fund. 1998.
- Commander, Simon, Kangasniemi, Mari ja Winters, L. Alan: The Brain Drain: Curse or Boom? A Survey of the Literature. London Business School. Lontoo 2000.
- Faini, Riccardo: The brain drain – An unmitigated blessing? Italian Ministry of the Economy. Rooma 2003.
- Ghatak, Subrata, Paul Levine ja S. Price: Migration Theories And Evidence: An Assessment. Journal of Economic Surveys, 1996, Vol. 10 No. 2.
- Glytsos, Nicholas P.: The Role of Migrant Remittances in Development: Evidence from Mediterranean Countries. International Migration (IOM) 2002, Vol. 40 No 1.
- The Independent. Reuters-tietokanta. 17.7.2001.
- Kwok, V. ja H. Leland: An economic model of the brain drain. American Economic Review, 72, 1982, 1: 91–100.
- Leichtmann, Mara: Transforming Brain Drain into Capital Gain – Morocco's Changing Relationship with Migration and Remittances. Brown University. 2002.
- Lepola Outi (toim.): Koto-maana Suomi – Kertomuksia maahanmuutosta 1999–2001. Työministeriö. Helsinki 2002.
- Lowell, B. Lindsay ja Rodolfo O. De La Garza: The Developmental Role of Remittances in U.S. Latino Communities and In Latin American Countries. Georgetown University. Washington 2000.
- Obadina, Tunde: The Brain Drain as a Source of Revenue. <http://>

allafrica.com/stories/200309180203.html. 17.9.2003.

Oderth, Reidar: Migration and Brain Drain – The Case of Malawi. WCP. New York 2002.

Oyowe, Augustine: Colossal loss of investment for developing countries. The Courier ACP-EU. No. 159, September-October 1996. 59–60.

Pakistan & Gulf Economist. Reuters-tietokanta. 3.8.2003.

PANA Daily Newswire. Reuters-tietokanta. 22.9.2003.

Papametrídeou, Demetrios: Think Again: Migration. Foreign Policy, No. 109, Winter 1997–98. Saatavilla Internet-osoitteesta <http://www.ceip.org>.

Stalker, Peter: The Work of Strangers – A Survey of International Labour Migration. ILO. Geneve 1994.

Tanner, Arno: Siirtolaisuus, valtio ja politiikka – Kanadan, Sveitsin

ja Uuden-Seelannin työvoiman maahanmuutto ja politiikka 1975–2001. UVI ja Työministeriö. Helsinki, 2003.

Xinhua News Agency. Reuters-tietokanta. 2.8., 13.9.2003.

Siirtolaisuusinstituutissa vieraita Buenos Airesista

Argentiinassa, Buenos Airesissa asuvat Pulmu Heinonen ja Marjatta Nieminen vierailivat Siirtolaisuusinstituutissa 25.8. Pulmu Heinonen on syntynyt Argentiinassa, jonne hänen isänsä, kauppaneuvos Eino Heinonen, lähti vuonna 1917. Marjatta Nieminen muutti Argentiinaan 1970-luvun alussa.

Vierailun yhteydessä tutkija Marjatta Nieminen piti esitelmän aiheesta ”Euroargentiinalainen siirtolaisuus ja kaksoiskansalaisuus”.

Hän tekee Buenos Airesin yliopistossa väitöskirjaa suomalaisuudesta Argentiinassa. Erityisesti hän on paneutunut vanhojen merimiesten elämään siellä.

Marjatta Niemisen kirjaa ”Suomalaiset merimiehet 1900-luvun Buenos Airesissa ja siirtolaisuus” (2003) voi ostaa Siirtolaisuusinstituutista 15 euron hintaan.